

Úti elmélkedés...

Hogy milyenek a pakisztáni asszonyok? Nem tudom! Igaz, hogy nem sokat, mindössze tíz napot töltöttem 1979 nyarán kopár-szép országukban, de hogy milyenek, alig-alig láttam...

Beludzisztán — az ország nyugati, Iránnal és Afganisztánnal határos tartománya — nagyrészt sivatag. Hosszú időn keresztül aszfaltozatlan, gidres-gödörös, kétoldalt egymás mellé rakott kövekkel jelölt úton pöfög velünk az autóbusz. Útitársaink: jórészt férfiak, csak távol tőlünk, a legelső ülésen sejlik két asszonyi alak, de soha nem fordítják hátra a fejüket, soha nem szállnak le a megállóknál, pedig olyankor kiürül a busz, s oldalról sem lehet belátni hozzájuk, mert Pakisztánban az a szokás, hogy telefestik a kocsik oldalát, még az ablakokra is hatalmas olajfesték-rózsákat mázolnak, mintha elfelejtenék: az ablak arra való, hogy kitekintsenek rajta.

Az egyik megállónál: sivatagi tanya. Távolról: jó 4-5 méter magas falú, várszerű épület. Sárfalak, kifelé vakok, alig-alig látni egy-egy pici ablakszemet, melyen át kitekintenek a pusztába. Az itt lakók, férfiak, gyermekek, hozzávetőlegesen harmincan-negyvenen, kiáramlanak az út szélére, fogadják — mint valami csodát, amit naponta kétszer lehet itt ezen a vidéken látni, egyszer, amikor megy, s egyszer, amikor jön — a buszt. Megállunk, leszállunk. Oda-sétálok én is, elkeveredem közöttük, s útitársaim között. Az utóbbiak bemennek a vártelepülés pici mecsetjébe, elvégzik kötelező imájukat, aztán lekuporodnak a homokba — a várfal árnyékos tövébe —, s osztják-szorozzák a világ dolgait. Bizonyára van miről beszámolniuk, hiszen Iránból jöttek, láttak, s miközben teánszüröcsöljük, véget nem ér a szó. A teát gyerekek árulják, 50 piasztér egy pohárral. Víz is van, azt vedlerrel hozzák, isszák a tikkasztó hőségben megszomjazott emberek, azért még fizetni sem kell. Közöttünk kecskék jönnek-mennek, egészen közel merészkednek, megzaglásznak bennünket. Ahogy végignézek a kopár tájon, azon töprengek, vajon mivel élhetnek ezek az állatok? S mivel él az a teve, amelyik amott heverezik a fal árnyékában? Egy kislány — ragyogó piros ruha, pirosasbarna arc, tündöklő szemek — odamerészkedik a közelembe. Istenem, be szép teremtés! Barátságosan rámosolygok, s készítem a fényképezőgépet, hogy vegyem le, de már szalad is, szalad ki a sivatag felé, hogy nagy kanyarral visszatérjen majd az épület túlsó oldalához. Olyan eszeveszetten menekül, hogy megsajnálom, s hívnám, jöjjön vissza, nem bánom, de hogyan!? Felfedezek a várfal tövében egy nagyon pici ajtót. Nem is ajtó az, nyílás a falon, amolyan fél méter magasra a földtől, de nyitva van, s úgy sejtem, be lehet mászni rajta az egyik lakásba. Odamegyek, a kíváncsi emberek szemtelenségével, de kissé szegyenkezve is, bedugom a fejemet. Félhomály van, a kinti verőfény után alig lehet látni. Annyit veszek ki, hogy asszonyok ülnek a földön, s teáznak ők is, de elfordítják a fejüket, ahogy az idegen férfiarcot meglátják, s kézmozdulatukkal is jelzik — a szavaikat nem értem —, hogy menjek a pokolba! Én próbálok megkérni, engedjenek be, nézzek körül az otthonukban, semmi rossz szándék nincs bennem, de szó sem lehet róla, minden kétséget kizáróan elutasítanak, mehetek!

Újabb megálló, újabb sivatagi vártelepülés. A különbség csak annyi: ott még víz sincs; ahogy értesülök, 25 kilométerről hozzák börtömlőben, tevehátón. De a tea várja az utasokat, ott áll a kicsi templom is, a fal tövében ugyanúgy kuporognak a férfiak, csicseregnek a gyermekek. Egyetlen értelmiségi útitársunktól — mérnök, Teheránban dolgozott néhány évig, most megszűnt számára a munkalehetőség, s több bőrdnyvi holmijával utazik haza — érdeklődöm: ezek miből élnek? Ebből — mutat a gőzölgő kanna teákra. Ennyi az ő jövedelmük. Nem kell sajnálni tőlük azt az 1-1 rúpiát, amit érte adunk... Kis bámészkodó arcú gyerekek, körbevesznek. A felnőttek egymás között beszélgetnek. Asszony megint nincs a láthatáron. Bekukkintok az udvarra. Egyik oldalon nagy kapu vezet be a várfalak közé. Tágas terület, mind a négy oldalról állatpajták ajtajai, bennebb a várfalnak nekiépített lakóhelyiségek. De az állatpajtán keresztül lehet bejutni a lakásba. Megoldódik ezzel előttem a rejtély: a téli hidegben mivel fűtenek. Együtt laknak az állataikkal, azok melegítik ki a lakásaikat...

Így haladunk lépésről lépésre, minden falunál megállunk, már sötétedik, amikor egy kis városkában töltünk fél órányit. Apró kulipintyó üzletek néznek az útra, petróleumlámpák égnek, a földön kuporog a kereskedő. Egyik gyümölcsöt árul, a másik vegyes holmikat, ütöttek-kopottak ezek az üzletek, szegények, mint amilyen a táj, s talán az egész ország. A buszmegálló mellett teázó, izzó homokon főzik kicsi kannákban a vizet, s ahogy kérek én is két csuporral — a saját edényeket viszem, erre felé nem sokat tudnak a higiénriáról, s az ember mindig fél az esetleges fertőzéstől — a csupor aljába dobja a fiatalember a teafüvet, s ráloccsintja a forró vizet. Ismét bekukkintok egy szobafelébe, ugyanaz a látvány: asszonyok ülnek a földön, most jobban látom őket, kint sötét volt, bent ég a lámpa, úgy meglepődnek, hogy még elfordulni is elfelejtenek. Sokan vannak, lehetnek vagy 15-en, közből teáskannák, kinek-kinek a kezében csupor, szűrőszigetik a sárga levét. Itt látom az arcukat is, nem sokban különböznek a mi vidékünk megszokott típusaitól; a beludzsisztániak az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartoznak, árják, a vonásaik nem tűnnek keletiesnek. Ahogy ott a tapasztott földön szétterülő ruhában ülnek, gyermekkori emlék sejlik fel bennem, így ültek ugyancsak lámpafénynél Zágóban, nagyanyámék konyhájában a mezőről behozott kukoricahalom mellett, kissé eltespedt testtel a szomszédasszonyok, mozgott a kezük és mozgott a szájuk, s ahogy az ajtó nyílt, ott lebegett az arcukon a pislogó fény...

Quetta — Beludzsisztán fővárosa. Csodálatos tarkaságú utca, tirtitarka autóbuszok, háromkerékű, kipingált oldalú riksák, lovasfogatok, s rengeteg járókelő. De majdnem mind férfiak, csak alig-alig jelenik meg egy-egy asszonycsoport: saját lepelbörtönükbe zárt mozgó lények, nem látni az arcukat, a testüket; csak sejteni lehet, hol van a fej, a mell, a csipő, a láb. Csak sejtethető, mert amit az ember lát, az egy felülről lefelé enyhén szélesedő lecsapott csúcú kúp, zárt lepelruha, rásimul a fejtetőre, ott van a kúp felső vége, a vállak irányába kiszélesedik, enyhén tovább szélesíti a csipőt... Ezek a kúpok jönnek-mennek. De hogyan látnak? — töprengek, amikor szembe jönnek velem. Aztán felfedezem: a szemeknél aszúrozás, ablakrács a börtönön, azon látnak ki a rabok, a hagyomány rabjai. Csak így látom őket, mert egyébként sehol nőt nem látunk dolgozni. A postán csupa férfi tisztviselő! Az állomáson a jegypénztároknál ugyanúgy. Az üzletekben, a hivatalokban, a szállodákban, mindenütt. A férfiak takarítanak, ők fogadják a vendégeket, ők a mindenesek. S az asszonyok?

Otthon ülnek! Ők nem mehetnek a világ szeme elé. A feleség a férfi birtoka. Csak férje örömére van, kiszolgálja, gyermekket szül neki, és neki szüli a gyermeket, neki neveli, mert ő maga is birtok.

A pakisztáni fiatalok nem választhatják meg az élettársukat. Így van ez az egész indiai szubkontinensen, ősi hagyomány, annyira beivódott a tudatukba, hogy nem is gondoloznak rajta, természetesen veszik. A házasság szövetség, amit a szülők határoznak el egymás között, s gyakran megesküszik, hogy az egymásnak kiszemeltet az esküvőjükön találkoznak először. Egy férfinak — természetesen anyagi helyzetétől függően — a muzulmán törvények szerint négy felesége lehet. Vonatbéli útítársunkkal beszélgetünk erről. Ez így jó, magyarázza, a férfi vágyai teljesedhetnek a házasságon belül, nem kell hazudnia, mint az európai teszi, mivel csak egy nőhöz van kötve. Mert ugye a férfi, a férfi, ismétli többször, de azt, hogy az asszony, egyszer sem említi meg. Hiszen az utóbbi csak eszköz, a vágyak teljesedésének az eszköze. Aki egyszer férjet kapott, annak számára véget ért az ábrándozások kora, bekerült az egyetlen lehetséges realitásba. Ez az egyetlen lehetőség: szolgálni a férjet. Az otthon rabja, még az utcára sincs joga kimenni — a hagyományos gondolkodású réteg felfogása szerint. A közelmúltban a pakisztáni ellenzéki erők ama követelésére, hogy a választójogot ki kell terjeszteni minden felnőtt korú állampolgárra, beleértve a nőket is, így hangzott a felelet: milyen politikai érettséget lehet elvárni azoktól a nőktől, akiknek 90%-a soha nem hagyja el otthonát, még az utcára sem megy! ki soha! Ha választójogot kapnának, cirkusz lenne a választás! Ugyancsak érdekes adat: az elemi iskolás tanulók nem egészen egyharmada lány. A magasabb szintű iskolákban még kevesebb. (1969—1970-ben a lakosság 85%-a írástudatlan volt.) A törvény 1979-re irányozta elő a fiúknak kötelező módon az öt osztály elvégzését, a lányok esetében ugyanezt 1983-ra vette tervbe...

Utazunk Karacsiból Lahoréba. Zsúfolt vonat, alig férünk fel. Itt sok a család is. Arcukról ítélve hinduk lehetnek, akikkel közvetlen szomszédságba kerülünk. Előbb mi foglaltunk helyet, ők kiszorítanak, nyolcan vannak, közülük hat gyermek.

Ahogy helyezkednek, löknek el mindenkit a közelükből, s amint látom, hogy minden vitás kérdésben nekik van igazuk, senki nem ellenkezik velük, sejt-

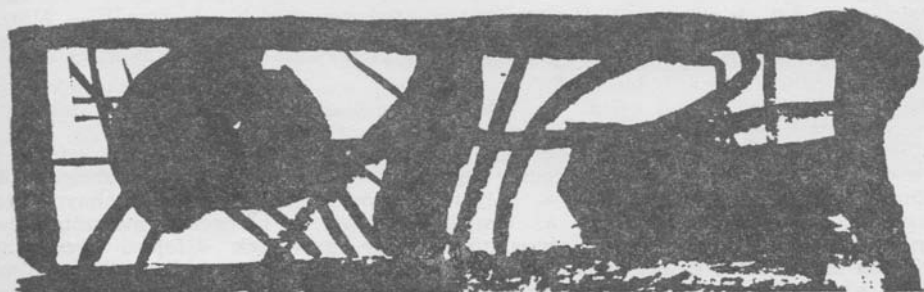
tem: a kasztrendszer hagyományai élhetnek még, bizonyára „a homlokukra van írva”, hogy nekik több mindenhez van joguk, mint másoknak.

Én a földön kuporgok sok-sok sorstársammal együtt. 20 órán át nem lehet állni, annyi helyem van, hogy felhúzott lábakkal tudok ülni. Velem szemben ugyanígy fiatal asszonyka. Ő nem fődte el az arcát. Találgatom, nem lehet több 23-23 évesnél. Őt gyermek szorong körülötte. A legnagyobb körülbelül hétéves, a kicsit szoptatja. Férje szikár arcú, szerény ember. Jobb módúak lehetnek, természetben hoztak vizet, de a sáskahad, a hatgyermekes család porontyai nekiestek, s megitták. Az asszony orrában kicsi, lencsenagyságú kék zománcos ékszer. Ráfekszik az orr falára, intimen húzódik meg ott. Keleten ez is megszokott dolog, az iraki kurd nők orrából hatalmas függők lógnak le.

Átellenben, egy velem éppen szembe-padon érdekes esemény játszódik le. Egy férfi hódít magának és két fehér „börtönruhás” feleségének helyet. Mint egy függöny, úgy lóg le körben az álláról a szakáll. Előli, az áll pereméig borotvált, egyenes vonalban kezdődik arcszőrzete. Furcsán ellenszenvesnek érzem. S még ellenszenvesebbé válik, ahogy látom: maga előtt tereli a két nőt, azok felkúporodnak az ülésre, arccal befelé, a szék támlája irányába. S mint két kalickába zárt madár, ott kuporognak mozdulatlanul 18 órán át, amíg megérkeznek rendeltetési helyükre. A férfi — fehér bő ruhában — elterpeszkedik az ülésen, varkárja az állát, a nagyobb megállóknál leugrik a vonatról, gyümölcsöt vásárol, Coca-Colát vesz magának, de a két rabmadár mindebből nem részesül. Ők nézik a lepel aszúrrácsán át az ülés léchátát. Nem beszélnek még egymással sem, csak kuporognak ott. Nem állnak fel, hogy meggémberedett lábukat, hátukat kiegyenesítsék, ez a sorsuk: rabok — örük ott pöffeszkedik mellettük.

Van egy beszédes útitársunk, vízügyi mérnöknek mondja magát, sajnál, hogy a földön kuporgok, maga mellé próbál venni ablak melletti egyszemélyes ülésére, majd biztat: nemsokára leszáll, s átadja a helyét. El is érkezik a várta várt pillanat, elfoglalom az ülőhelyet, de nem sokáig örülhetek neki: csontos arcú, harminc év körüli, gesztikuláló férfi jön, egyenesen nekem ugrik, azt a helyet ő megvásárolta, keljek fel, felkölti a szembenülő is, valósággal ugrálva megy vissza a földön kuporgók között, két apróságot kezében lógatva jön vissza, lepelbe burkolt szobor kíséri ölében csecsemővel, s még két lábon járó apróság. A szoborasszony elfoglalja a helyemet. Ismét kirohan a férfi, bőröndöket hoz, bennünket elhajt a közről is, lerakja a földre, két porontyot ráfektet, rugódoznak a kicsi csóré lábakkal, a kettő nagyobbbat maga mellé szorítja, s ekkor jön a főművelet, fehér lepedőt bont ki, s sátrat von vele a felesége köré. Egyik csücskét az ablak párkányához rögzíti, másikat az ülés hátához, s elrekeszti vele az asszonyt a világtól. Miért tehette ezt — töprengek. Hiszen úgysem láthattuk az asszony arcát, védte a leple. Igen, de ő láthatott minket, s a többi férfit a kiazsúrozott részen keresztül... Hát ezért!

Korunkban sok szó esik a harmadik világ problémáiról. E problémák között szerepel — és nem utolsósorban — a nőkérdés is. Ezeréves megkövesedett hagyományokkal kell szakítani, ami nem megy egyik napról a másikra. Az átalakulás folyamata Pakisztánban is megkezdődött. A férjek rabszolgaságában élő asszonyok mellett ott vannak már az arcukat megmutatók, a félig-meddig emberszámba vetek, a polgárosodók. Kisebb számban, de ott vannak. Ők a jövő első hírnökei...

Domokos Péter tusrajza